

به نام خدا

دیدگاه اسلام در مورد تکامل و آفرینش

مولفان :

سکینه مرادی

فاطمه جوکار

سکینه خسروی

سیده زهرا حسینی

سیده جمیله هاشمی

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۲)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

chaponashr.ir

سرشناسه: مرادی، سکینه، ۱۳۵۸-
عنوان و نام پدیدآور: دیدگاه اسلام در مورد تکامل و آفرینش / مولفان سکینه مرادی، فاطمه
جوکار، سکینه خسروی، سیده زهرا حسینی، سیده جمیله هاشمی.
مشخصات نشر: ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری: ۱۳۷ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۸۳۰-۸-۸
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
یادداشت: کتابنامه: ص ۱۳۷-۱۰۷.
موضوع: تکامل و آفرینش - دیدگاه اسلام
شناسه افزوده: جوکار، فاطمه، ۱۳۴۸
شناسه افزوده: خسروی، سکینه، ۱۳۵۳
شناسه افزوده: حسینی، سیده زهرا، ۱۳۵۰
شناسه افزوده: هاشمی، سیده جمیله، ۱۳۴۷
رده بندی کنگره: RJ۵۲۷
رده بندی دیویی: ۶۱۸/۹۳۱۰
شماره کتابشناسی ملی: ۹۵۷۶۹۴۸
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیپا

نام کتاب: دیدگاه اسلام در مورد تکامل و آفرینش
مولفان: سکینه مرادی - فاطمه جوکار - سکینه خسروی - سیده زهرا حسینی - سیده جمیله هاشمی
ناشر: ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)
صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر
تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۲
چاپ: زیرجد
قیمت: ۱۲۵۰۰۰ تومان
فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان:
<https://chaponashr.ir/ketabresan>
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۸۳۰-۸-۸
تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵
www.chaponashr.ir

انتشارات ارسطو

فهرست مطالب

۷	بخش اول.....
۷	درآمدی بر دیدگاه اسلام.....
۷	شناخت عقاید اسلامی در آفرینش.....
۹	روایت قرآنی خلقت.....
۱۱	احادیث و روایات اسلامی در آفرینش.....
۱۳	توسعه تاریخی دیدگاه های اسلامی در مورد تکامل.....
۱۶	مفاهیم کلیدی در کیهان شناسی اسلامی.....
۱۸	تلاقی علم و دین در اسلام.....
۲۰	بحث های معاصر در مورد تکامل در علم اسلامی.....
۲۲	هدف و دامنه کتاب.....
۲۵	بخش دوم.....
۲۵	نگاه قرآن به خلقت.....
۲۵	پیدایش و تکامل: مقایسه قرآنی.....
۲۷	داستان های آفرینش در قرآن.....
۲۹	رویکردهای تفسیری به روایات آفرینش قرآنی.....
۳۱	اشارات قرآنی به پدیده های طبیعی و فرآیندهای تکاملی.....
۳۳	اعجاز علمی در قرآن: افسانه یا واقعیت؟.....
۳۵	سیر تکاملی هستی: بینش های قرآنی.....
۳۷	مناظره در مورد لفظ گرایی در مقابل تفسیر استعاری.....
۳۹	تطبیق آموزه های قرآنی با علوم جدید.....
۴۲	بخش سوم.....

تحول در اندیشه اسلامی.....	۴۲
مواجهه تاریخی با اندیشه های تکاملی در تمدن اسلامی.....	۴۲
دیدگاه های فلسفی اسلامی در مورد تکامل.....	۴۴
دانشمندان اولیه اسلامی و دیدگاه آنها در مورد آفرینش.....	۴۶
مفاهیم تکاملی در عرفان صوفیانه.....	۴۸
مضامین تکاملی در ادبیات و شعر اسلامی.....	۵۰
تأثیر تفکر غرب بر گفتمان نوین اسلامی.....	۵۲
علمای معاصر اسلامی و نظریه تکاملی.....	۵۴
بررسی پاسخ های متنوع اسلامی به داروینیسم.....	۵۶
بخش چهارم.....	۵۹
آفرینش گرایی اسلامی و طراحی هوشمند.....	۵۹
ظهور آفرینش گرایی اسلامی.....	۵۹
نقد نظریه تکامل از دیدگاه اسلام.....	۶۱
براهین اسلامی برای طراحی هوشمند.....	۶۳
تفسیر مجدد شواهد فسیلی در چارچوب های اسلامی.....	۶۵
چالش های تکامل داروینی در گفتمان اسلامی.....	۶۸
چهره های برجسته نهضت های آفرینش اسلامی.....	۷۰
دیدگاه های آفرینش گرای اسلامی در مورد منشأ انسان.....	۷۲
بررسی تأثیر آفرینش گرایی اسلامی بر تعلیم و تربیت.....	۷۴
بخش پنجم.....	۷۷
زیست شناسی تکاملی و اخلاق اسلامی.....	۷۷
زیست شناسی تکاملی: اصول و مکانیسم های اصلی.....	۷۷

۷۹.....	مفاهیم اخلاقی نظریه تکامل.....
۸۲.....	سازگاری زیست شناسی تکاملی با اخلاق اسلامی.....
۸۴.....	دیدگاه‌های اسلام درباره طبیعت و تکامل انسان.....
۸۷.....	روانشناسی تکاملی و رشد اخلاقی در اسلام.....
۸۹.....	اخلاق محیطی و بینش تکاملی.....
۹۴.....	بررسی گفتگوهای اخلاقی علم و دین.....
۹۷.....	بخش ششم.....
۹۷.....	دیدگاه دانشمندان اسلامی در مورد تکامل.....
۹۷.....	دیدگاه دانشمندان نوین اسلامی در مورد نظریه تکامل.....
۹۹.....	تنوع آراء در میان دانشمندان معاصر.....
۱۰۱.....	تفسیر مجدد متون دینی در پرتو تکامل.....
۱۰۳.....	هماهنگی جزم اعتقادی با شواهد علمی.....
۱۰۷.....	منابع و ماخذ.....

بخش اول

در آمدی بر دیدگاه اسلام

شناخت عقاید اسلامی در آفرینش

ایران با تاریخ غنی فرهنگی و مذهبی خود، دیدگاهی منحصر به فرد در زمینه آفرینش در چارچوب اسلام ارائه می دهد. شناخت باورهای اسلامی درباره آفرینش در ایران مستلزم کاوش در تلاقی کلام، فلسفه و تأثیرات فرهنگی است. هدف این بخش بررسی جنبه‌های مختلف دیدگاه‌های اسلامی در مورد آفرینش است که در ایران تفسیر و عمل می‌شود و تفاسیر گوناگون و تأثیر بافت‌های تاریخی و فرهنگی بر این باورها را روشن می‌کند.

اعتقادات اسلامی در مورد آفرینش در ایران ریشه عمیقی در قرآن، کتاب مقدس اسلام و تعالیم حضرت محمد(ص) دارد. قرآن روایتی جامع از آفرینش ارائه می دهد و بر نقش خداوند به عنوان خالق نهایی جهان و هر آنچه وجود دارد تأکید می کند (قرآن ۲: ۱۱۷). این عمل آفرینش الهی به عنوان جلوه ای از قدرت و حکمت خداوند به تصویر کشیده شده است که نشان دهنده رحمت و خیرخواهی او نسبت به بشریت است (حسن، ۲۰۱۸، ص ۲۳). علاوه بر این، الهیات اسلامی در ایران بر مفهوم توحید یا یگانگی خداوند تأکید دارد که بر وحدت و انسجام عالم خلقت تأکید دارد (نصر، ۱۳۹۰، ص ۴۵). این جهان بینی توحیدی، درک ایرانیان از خلقت را شکل می دهد و بر پیوستگی همه هستی و هدفمندی ذاتی آفرینش در طرح الهی تأکید می کند.

علاوه بر قرآن، باورهای اسلامی در مورد آفرینش در ایران متأثر از میراث غنی فلسفه و عرفان اسلامی است. فیلسوفانی چون ابن سینا و سهروردی نقش مهمی در شکل دهی دیدگاه‌های ایرانیان به آفرینش، آمیختن الهیات اسلامی با فلسفه هلنیستی و بینش‌های عرفانی داشتند (رضوی، ۱۳۹۸، ص ۷۲). مفهوم ابن سینا از «وجود واجب» (واجب الوجود) و آموزه «اشراق» سهروردی (اشراق) چارچوب‌های متفاوتی عمیقی را برای درک ماهیت هستی و فرآیند خلقت ارائه کردند (مجیدی، ۱۳۹۱، ص ۸۸). این دیدگاه‌های فلسفی

الهیات ایرانی را غنی کرد و ابزارهای فکری برای دست‌وپنجه نرم کردن با پرسش‌های پیچیده درباره منشأ و هدف آفرینش فراهم کرد.

علاوه بر این، عرفان اسلامی یا تصوف عمیقاً بر دیدگاه‌های ایرانیان در آفرینش تأثیر گذاشته و بر سیر عرفانی روح به سوی اتحاد با امر الهی تأکید می‌کند. شاعران و عارفان صوفی مانند مولانا و عطار از زبان تمثیلی و نمادگرایی برای بیان حقایق عمیق درباره ماهیت هستی و سیر خلاقیت الهی استفاده می‌کردند (نصر، ۱۳۹۶، ص ۱۱۲). مفهوم صوفیانه فنا (نابودی) و بقا (رزق) سیر تحولی روح به سوی وحدت با ذات الهی را روشن می‌کند و از محدودیت‌های وجود فردی فراتر می‌رود (چیتیک، ۲۰۱۴، ص ۱۳۵). این بعد عرفانی اندیشه اسلامی با تأکید بر ابعاد معنوی هستی و وحدت زیربنایی همه موجودات در حضور الهی، درک ایرانیان از آفرینش را غنی می‌کند.

علاوه بر این، دیدگاه ایرانیان به آفرینش تحت تأثیر عوامل تاریخی و فرهنگی است که بر تفسیر و بیان عقاید اسلامی تأثیرگذار بوده است. میراث غنی ایران پیش از اسلام، از جمله دین زرتشتی و دیگر ادیان باستانی، به یک جهان بینی ترکیبی کمک کرده است که تأثیرات فرهنگی متنوع را در خود ادغام می‌کند (شهبازی، ۱۳۹۵، ص ۲۰۱). مفهوم مبارزه کیهانی بین روشنایی و تاریکی در آیین زرتشتی در آخرت شناسی اسلامی طنین انداز می‌شود و تفسیرهای ایرانی از آفرینش و روایات آخرت شناختی را شکل می‌دهد (میرزایی، ۱۳۹۷، ص ۱۷۷). به همین ترتیب، شعر و هنر فارسی محملی برای بیان بینش‌های معنوی و تعمق در رازهای آفرینش بوده و منظر فرهنگی ایران را با تأملات عمیق الهی غنی می‌سازد.

در ایران معاصر، دیدگاه‌های اسلامی درباره آفرینش در واکنش به تحولات اجتماعی، سیاسی و علمی به تکامل خود ادامه می‌دهد. انقلاب اسلامی ۱۹۷۹ و استقرار جمهوری اسلامی ایران موجب تجدید هویت اسلامی و تأکید مجدد بر ارزش‌های اسلامی در عرصه‌های مختلف زندگی شد (Keddie, 2018, p. 245). این امر منجر به بررسی مجدد باورهای سنتی اسلامی در مورد آفرینش و سازگاری آنها با نظریه های علمی مدرن،

به ویژه در زمینه هایی مانند زیست شناسی تکاملی و کیهان شناسی شده است (یاوری، ۱۳۹۹، ص ۳۱۱). متکلمان و علمای ایرانی به گفت و گو با گفتمان های علمی پرداخته اند و به دنبال تطبیق آموزه های اسلامی با شواهد تجربی با حفظ یکپارچگی آموزه های دینی بوده اند (سروش، ۱۳۹۸، ص ۱۶۳). ادغام کلام اسلامی با تحقیق علمی، ماهیت پویایی اندیشه اسلامی ایرانی و ظرفیت آن برای انطباق با مناظر فکری متغیر را منعکس می کند.

دیدگاه های اسلامی درباره آفرینش در ایران طیف متنوعی از بینش های کلامی، فلسفی و فرهنگی را در بر می گیرد که غنا و پیچیدگی میراث دینی و فکری ایرانیان را منعکس می کند. این دیدگاه ها که ریشه در روایت قرآنی آفرینش، غنی شده با فلسفه و عرفان اسلامی، و شکل گرفته از تأثیرات تاریخی و فرهنگی دارند، بینش های عمیقی را درباره ماهیت هستی و جایگاه بشر در کیهان ارائه می کنند. ایران با بررسی تأثیر متقابل بین سنت دینی و گفتمان معاصر، به مشارکت در گفت و گوی مداوم بین ایمان و عقل ادامه می دهد و به دنبال تعمیق درک ما از فرآیند خلاقیت الهی و اهمیت آن برای زندگی بشر است.

روایت قرآنی خلقت

روایت قرآنی آفرینش جایگاهی محوری در دیدگاه های اسلامی در ایران دارد و به عنوان متنی بنیادی عمل می کند که فعل الهی آفرینش و جایگاه بشریت را در نظم کیهانی ترسیم می کند. در چارچوب اندیشه اسلامی ایرانی، روایت قرآنی آفرینش صرفاً یک بیان تاریخی یا کلامی نیست، بلکه چارچوبی پویا است که باورهای دینی، پژوهش های فلسفی و بیان های فرهنگی را بیان می کند. این بخش، روایت قرآنی آفرینش را به گونه ای که در بافت ایرانی تفسیر و بیان می شود، بررسی می کند و اهمیت کلامی، دلالت های فلسفی و طنین فرهنگی آن را روشن می کند.

روایت قرآنی آفرینش در آیات متعددی که در سراسر کتاب مقدس پراکنده شده است، آشکار می شود و اجمالی به آشکار شدن جهان و ظهور بشریت در آن ارائه می دهد. روایت

قرآن بر نقش خداوند به عنوان یگانه خالق آسمان ها و زمین تأکید می کند که جهان هستی را *ex nihilo* از نیستی به وجود می آورد (قرآن ۱۰۱:۶). این عمل خلقت به عنوان یک عمل عمدی و هدفمند از اراده الهی به تصویر کشیده شده است که توسط حکمت و رحمت هدایت می شود (قرآن ۱۱۵:۲۳). روایات قرآنی بر عظمت و حاکمیت خداوند به عنوان سرچشمه غایی همه هستی، فراتر از درک و تصور انسان تأکید می کند (سعیدی، ۱۳۹۰، ص ۷۸).

علاوه بر این، روایت قرآنی از خلقت بر پیوستگی و انسجام جهان خلقت تأکید می کند و آن را به عنوان یک کل هماهنگ که توسط نظم و تعادل الهی اداره می شود، به تصویر می کشد (قرآن ۳۳:۲۱). این دیدگاه کل نگر از آفرینش منعکس کننده مفهوم اسلامی توحید یا یگانگی خداوند است که در کل جهان هستی نفوذ می کند و همه هستی را در یک کل یکپارچه متحد می کند (فضل الله، ۲۰۱۹، ص ۵۶). در بافت ایرانی، این دیدگاه الهیاتی بر وحدت همه خلقت و هدفمندی ذاتی هستی در طرح الهی تأکید می کند و الهام بخش تفکر و احترام به جهان طبیعت است.

علاوه بر این، روایت قرآنی از خلقت به منشأ و ماهیت بشریت می پردازد و حوا را اجداد نسل بشر نشان می دهد (قرآن ۷:۱۸۹). خلقت آدم از گل و متعاقب آن دمیدن روح الهی در او، نمادی از جایگاه منحصر به فرد بشریت به عنوان جانشین خداوند بر روی زمین است که دارای عقل و اختیار است (قرآن ۲۹:۱۵). این روایت قرآنی از خلقت انسان عمیقاً در اندیشه اسلامی ایرانی طنین انداز است و کرامت و مسئولیت انسان را به عنوان مباحثان زمین و عاملان هدایت الهی برجسته می کند (قمری تبریزی، ۱۳۹۶، ص ۹۲).

همچنین روایت قرآنی آفرینش با سنت های فرهنگی و ادبی ایرانیان تلاقی می کند و تخیل دینی را غنی می سازد و جلوه های هنری را شکل می دهد. شعر فارسی به ویژه از مضامین قرآنی آفرینش الهام گرفته است و روایات تمثیلی می بافد که به کاوش در رازهای هستی و جستجوی انسان برای معنا می پردازد (رحیمی، ۱۳۹۱، ص ۱۲۳). شاعرانی مانند مولانا، حافظ و سعدی برای انتقال حقایق عمیق درباره ماهیت واقعیت و وضعیت انسان،

از تصویرسازی و نمادپردازی زنده استفاده می‌کنند و آثار خود را با بینش‌های معنوی برگرفته از روایت قرآنی آفرینش القا می‌کنند (بشیری، ۱۳۹۷، ص ۱۶۷).

در ایران معاصر، روایت قرآنی خلقت همچنان به گفتمان کلامی و شکل دادن به هویت دینی در مواجهه با چالش‌های مدرن ادامه می‌دهد. متکلمان و علمای ایرانی به بررسی تفسیری آیات قرآنی مرتبط با خلقت می‌پردازند و در پی تبیین معانی و تناسب آنها با مسائل معاصر هستند (سجادی، ۱۳۹۹، ص ۲۱۱). این تفسیر مستمر از روایت قرآنی آفرینش، نشان‌دهنده پویایی اندیشه اسلامی ایرانی و ظرفیت آن برای انطباق با بسترهای متغیر فکری و اجتماعی و در عین حال وفادار ماندن به اصول بنیادین اسلام است.

روایت قرآنی از آفرینش، جایگاهی محوری در دیدگاه‌های اسلامی در ایران دارد و منبع الهام، راهنمایی و تدبیر برای مؤمنان و علما است. روایت قرآنی آفرینش که ریشه در وحی الهی دارد، با تأملات الهیاتی غنی شده و با بیان فرهنگی در هم آمیخته است، همچنان به شکل دادن به درک ایرانیان از کیهان، بشریت و الوهیت ادامه می‌دهد. ایران با کوشش در اهمیت کلامی، مفاهیم فلسفی و طنین فرهنگی روایت قرآنی آفرینش، به گفتگوی مداوم بین ایمان و عقل کمک می‌کند و بینش‌های عمیق‌تری را به اسرار هستی و ماهیت واقعیت الهی دعوت می‌کند.

احادیث و روایات اسلامی در آفرینش

حدیث، سخنان و اعمال مکتوب حضرت محمد (ص) منبع اساسی تعلیم و فقه اسلامی است. در بافت ایران، حدیث نقش محوری در شکل‌دهی دیدگاه‌های اسلامی در مورد آفرینش دارد و بینش‌های دقیقی را درباره منشأ و هدف الهی جهان ارائه می‌کند. این بخش به بررسی اهمیت احادیث و روایات اسلامی در فهم ایرانیان از آفرینش می‌پردازد و به بررسی تفاسیر گوناگون و مفاهیم کلامی نهفته در این متون مقدس می‌پردازد.

روایات اسلامی درباره آفرینش، آن گونه که در ادبیات حدیثی محفوظ است، با ارائه توضیحات و توضیح در جنبه‌های مختلف فرآیند خلاقیت، مکمل روایت قرآنی است. احادیث بر نقش خداوند به عنوان یگانه خالق و نگهدارنده کیهان تأکید می‌کنند و تأکید

قرآنی بر حاکمیت الهی بر همه هستی را تأیید می‌کنند (صدیقی، ۱۳۹۶، ص ۵۶). به عنوان مثال، احادیث چگونگی خلقت آسمانها و زمین را در شش روز توصیف می‌کند و بر برنامه ریزی دقیق و طراحی نهفته در آفرینش تأکید می‌کند (مسلم، کتاب ۱، حدیث ۲۹۶).

علاوه بر این، احادیث بینش‌هایی را در مورد هدف و اهمیت خلقت از منظر اسلامی ارائه می‌دهد. بر اساس روایات اسلامی، خداوند عالم را به عنوان مظهر حکمت و رحمت خود آفرید و فرصت‌هایی برای عبادت، تفکر و رشد اخلاقی در اختیار انسان قرار داد (بخاری، کتاب ۲، حدیث ۲۱). مفهوم فطره یا فطرت فطری انسان نیز در احادیث تبیین شده است و تمایل بشریت به شناخت و تسلیم در برابر الهی را برجسته می‌کند (نصر، ۱۳۸۶، ص ۸۸). این تأکید بر منش اولیه ذاتی انسانها، درک ایرانیان از آفرینش را شکل می‌دهد و بر پیوند فطری بین بشریت و خالق آن تأکید می‌کند.

علاوه بر این، ادبیات حدیثی حاوی گزارش‌های مبخشی از خلقت آدم، اولین انسان، و نقش بعدی او به عنوان جانشین خدا در زمین است (بخاری، کتاب ۵۵، حدیث ۵۴۳). این روایات موقعیت منحصر به فرد بشریت را در نظم کیهانی روشن می‌کند و بر مسئولیت‌های اخلاقی و اخلاقی که به عنوان مباشر زمین به انسان‌ها سپرده شده است تأکید می‌کند (احمد، ۲۰۱۹، ص ۱۱۲). متکلمان و علمای ایرانی با تأکید بر اهمیت شفقت، عدالت و پایداری در تعامل انسان با جهان طبیعت، از این روایات حدیثی استفاده می‌کنند تا ابعاد اخلاقی مراقبت از محیط زیست و عدالت اجتماعی را روشن کنند (خسروی، ۱۳۹۹، ص ۷۵).

علاوه بر این، ادبیات حدیثی حاوی روایات نبوی درباره وقایع فرجام‌شناختی و آخرالزمان است که بینش‌هایی درباره سرنوشت نهایی خلقت بر اساس تعالیم اسلامی ارائه می‌کند (مسلم، کتاب ۴۱، حدیث ۷۰۵۲). این روایات نشانه‌های روز قیامت و رستاخیز مردگان را بیان می‌کند و گذرا بودن وجود دنیوی و پاسخگویی نهایی در پیشگاه خداوند را برجسته می‌کند (ابن ماجه، کتاب ۳۶، حدیث ۳۹۸۴). تفاسیر ایرانیان از احادیث آخرت

شناختی نشان دهنده آگاهی عمیق از ابعاد اخلاقی و معنوی هستی است و بر اهمیت عمل صالح و تقوا در آمادگی برای زندگی پس از مرگ تأکید می کند (کاظمی، ۱۳۹۷، ص ۲۰۳).

علاوه بر مضامین کلامی و آخرت‌شناختی، ادبیات حدیث حاوی راهنمایی‌های عملی در جنبه‌های مختلف خلقت، از جمله رفتار اخلاقی، روابط بین فردی، و سرپرستی محیط‌زیست است. روایات نبوی بر اهمیت شفقت، صداقت و فروتنی در تعاملات انسانی تأکید می‌کنند که نشان‌دهنده آرمان‌های اخلاقی اسلام است (ابو داود، کتاب ۴۱، حدیث ۴۸۷۹). علاوه بر این، احادیث حاوی دستوراتی در مورد حفاظت از محیط زیست و حفظ منابع طبیعی است که بر مبانی اسلامی مباشرت و حفاظت تأکید دارد (ترمذی، کتاب ۱۴، حدیث ۱۱۶۲). تفاسیر ایرانیان از این روایات حدیثی مدافع شیوه‌های توسعه پایدار و الگوهای مصرف اخلاقی است که منعکس‌کننده رویکردی جامع به اخلاق زیست‌محیطی است که ریشه در آموزه‌های اسلامی دارد (جعفری، ۱۳۹۰، ص ۱۴۵).

احادیث و روایات اسلامی نقش بسزایی در شکل‌دهی دیدگاه ایرانیان به خلقت، ارائه بینش‌های کلامی، اخلاقی و عملی درباره منشأ و هدف الهی هستی دارند. ادبیات حدیث که ریشه در سخنان و اعمال ضبط شده حضرت محمد (ص) دارد، میلیه‌ای غنی از روایات و آموزه‌ها ارائه می‌کند که درک ایرانیان از آفرینش و اهمیت آن برای زندگی بشر را غنی می‌سازد. متکلمان و علمای ایرانی با پرداختن به روایات حدیثی، همچنان به درک عمیق خود از حکمت الهی نهفته در آفرینش ادامه می‌دهند و به دنبال حفظ آرمان‌های اخلاقی و معنوی اسلام در تعامل با جهان طبیعی و هم‌نوعان هستند.

توسعه تاریخی دیدگاه‌های اسلامی در مورد تکامل

کاوش در دیدگاه‌های اسلامی در مورد تکامل در ایران مستلزم درک دقیقی از تحول تاریخی این دیدگاه‌ها در چارچوب کلام، فلسفه و گفتمان فرهنگی اسلامی است. در طول تاریخ، دانشمندان و متکلمان ایرانی با پرسش‌هایی در مورد منشأ و توسعه حیات روی

زمین، با استناد به کتاب مقدس اسلامی، بینش‌های فلسفی و مشاهدات علمی برای ساختن تفاسیر گوناگون از پدیده‌های تکاملی دست و پنجه نرم کرده‌اند.

ریشه‌های دیدگاه‌های اسلامی در مورد تکامل در ایران را می‌توان به قرون اولیه اسلام جستجو کرد، زمانی که دانشمندان مسلمان درگیر بحث‌هایی درباره رابطه بین خلقت الهی و فرآیندهای طبیعی بودند. متکلمان اولیه، مانند الجاحظ و بیرونی، ایده‌های اولیه تکاملی را بیان کردند که بحث‌های بعدی را در مورد رشد گونه‌ها پیش‌بینی می‌کرد (الجاحظ، قرن ۹، ص ۴۵). این محققان از روایت قرآنی خلقت و مفهوم تطبیق (تخلوق) استفاده کردند تا امکان تغییر و تنوع تدریجی در جهان طبیعی را استدلال کنند (البیرونی، قرن دهم، ص ۷۸). با این حال، این بینش‌های اولیه اغلب تحت الشعاع ارتدکس الهی غالب قرار می‌گرفت، که بر ایجاد آنی گونه‌ها همانطور که در متون دینی توضیح داده شده تأکید می‌کرد.

در دوره قرون وسطی، دیدگاه‌های اسلامی در مورد تکامل در ایران، تحت تأثیر احیای فلسفه یونان و شکوفایی تمدن اسلامی، بیش‌تر مورد بسط و اصلاح قرار گرفت. فیلسوفانی مانند ابن خلدون و ابن مسکویه مفاهیم ارسطویی تغییر و تحول طبیعی را در اندیشه اسلامی ادغام کردند و زمینه را برای تحقیقات منظم‌تر در مورد فرآیندهای تکاملی فراهم کردند (ابن خلدون، قرن ۱۴، ص ۱۱۲). مفهوم ابن خلدون از «چرخه تمدن» با پیش‌بینی نظریه‌های بوم‌شناختی و تکاملی مدرن، رابطه‌ای پویا را بین عوامل محیطی، سازمان اجتماعی و سازگاری بیولوژیکی مطرح کرد (ابن خلدون، قرن چهاردهم، ص ۱۱۲). به همین ترتیب، تأکید ابن مسکویه بر پتانسیل ذاتی برای رشد و دگرگونی در طبیعت به درک دقیق‌تری از پویایی تکاملی کمک کرد (ابن مسکویه، قرن دهم، ص ۸۸).

دوره صفوی نقطه عطف مهمی در تحول تاریخی دیدگاه‌های اسلامی در مورد تکامل در ایران بود، زیرا ترکیب الهیات اسلامی و عرفان ایرانی باعث پیدایش تفاسیر منحصر به فردی از خلقت و کیهان‌شناسی شد. شاعران و فیلسوفان صوفی، مانند ملاصدرا و ابن عربی، مفهوم تکامل معنوی و آشکار شدن تدریجی صفات الهی در جهان هستی را